

Ritter György: Végszó

Magyarországi németek elbeszélései az alávetettségükről, 1940-1970

(I. A második világháború, II. Elűzés és paraszttalanítás)

Ritter György (1980): történész, solymári lokálpatrióta, filmkritikus, a magyarországi németek emlékezetkultúrájának kutatója. A Magyar Nemzeti Levéltár főlevéltárosaként dolgozik, emellett a NEB – MTA/ ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet Vidéktörténeti Kutatócsoportjának tagja. 2010-ben az Éghajlat Kiadó, a Nagyítás és a Hitel folyóirat közös pályázatán megosztott szociográfiai díjban részesült egy solymári elűzött család történetét feldolgozó írásáért, 2019-ben saját nagyanyjával készített szocioriportjával pedig elnyerte a Magyarország Felfedezése Alapítvány szociográfipályázatának első díját.

Eddig két önálló könyve jelent meg:

- Háború és elűzés – Emlékezések a második világháborúról és az 1946-os német kitelepítésről (2011);
- Hazáink / Heimatländer – Német és magyar kényszermigrációs sors a második világháború utáni Magyarországon (2018).

Ritter György történész-levéltáros könyvének első kötete 2025. december végén jelent meg a Gondolat Kiadónál, amit 2026. február elején követett a második kötet. Ebből az alkalomból került sor február 11-én a könyvbemutatóra. A rendezvényen **Fuchs Szandra Titanilla** német nemzetiségi szakértő beszélgetett a szerzővel.

Mindketten fontosnak tartották a beszélgetés elején a cím részletes taglalását: mit értsünk végszó és alávetettség alatt, miért az 1940-1970 közötti időszakra fókuszált a kutatás? Kinek a végszava? – töpreng a szerző a könyv Előszavában is magyarázva a címet. „Nem a német nemzetisége, nem a nyelve, nem a kultúráé ez a végszó, hanem azé a generációé, amely végigélte ezeket a nehéz évtizedeket, és most, a németek elűzésének 80. évfordulóján már csak kevesen vannak velünk.” A szerző azokat az utolsó koronatanúkat akarta megszólaltatni, akik átérték a második világháborút, az utána következő elűzést, a ki-, illetve áttelepítést, a kollektivizálást. Azokat, akik még emlékeztek az átélt eseményekre, s képesek és hajlandóak voltak emlékeikkel szembenézni. Ritter György meg akarta menteni ezeket a személyes élettörténeteket, amelyeknek közös szála az alávetettség, akár a késő Horthy- vagy a Rákosi-, akár a Kádár-korszak közepén járunk. Annak ellenére, hogy a magyar társadalomnak része volt a svábság, átélte a kirekesztettséget „svábként”, kulákként, vagyonától és állampolgárságától megfosztva, a hazától elárulva. Beszédeseink ennek következményeiről a népszámlálási adatok: a magyarországi német nemzetiség, mint saját identitással és társadalmi jellemzőkkel bíró közösség az 1941-es népszámlálás tanúsága szerint (az akkori határok között) körülbelül 475 ezer főt számlált, 1970-ben viszont mindössze 35 ezer állampolgár vallotta magát német anyanyelvűnek.

A könyvbemutatón Ritter György a kutatás és feldolgozás műhelytitkairól, az interjúkészítés módszeréről, történelemszemléletéről is beszélt. Elmondta, hogyan zajlott az életútinterjúk gyűjtése, milyen etikai vagy érzelmi kihívásokkal, meglepetésekkel járt a traumatikus emlékek feldolgozása. A 2010-es években a helyi német nemzetiségi önkormányzatok közvetítésével és segítségével 173 embert keresett fel országszerte. Interjúalanyai közül a legidősebb 1919-es születésű volt, többségük 1928-ban vagy az utána következő években született, tehát jól emlékeztek az 1940-es évekre, majd az azt követő évtizedekre. A bevezető kérdéseket és a standard kérdéssort követték a helyi eseményekre kitérő kérdések, kilenc nagyobb csoportba foglalva az identitás, integráció, a háború, a szovjet deportálás, az elűzés (németországi tartózkodás, visszaszökés), a magyarországi reintegráció, a paraszttalanítás és a kötődések megváltozása témakörök köré gyűjtve. Míg akár évtizedeken keresztül a traumatikus események, az identitás, az anyanyelv elhallgatása volt a jellemző, az interjúkészítés idején – 2012–2014 között –már inkább a továbbadás, a megörökítés vágya sarkallta a megkérdezetteket. A férfiak és a nők értelemszerűen másképpen élték meg a háborús eseményeket, előbbieik hősként, utóbbiak áldozatként, de az egyéni megélések más szempontból is nagy eltéréseket mutattak. Ugyanarra a kérdéssorra a sztereotip válaszok mellett sok eltérő, akár ellentétes hozzáállás is érkezett.

Az első kötet a második világháború emlékezetét vizsgálja. Megjelenik benne az 1941-es népszámlálás identitásformáló jelentősége, a Volksbund tevékenysége, a Waffen-SS-be történő kényszersorozások, és megelevenedik a magyar hadseregbe behívottak sorsa. A frontélmények, a háború végi menekülések és kitelepítések, valamint a szovjet kényszerszolgálatra hurcolt civilek történetei egy olyan korszakot idéznek meg, ahol a lojalitás, a túlélés és a közösségi hovatartozás kérdései egyszerre váltak egzisztenciális tényezőkké.

A második kötet az elűzés, a paraszttalanítás és a „hosszú ötvenes évek” világát tárja fel. Az internálások, a gettósítás, a bevagonírozás, majd a földfosztás és a kulákosítás nem elszigetelt eseményekként, hanem egy fokozatos társadalmi dezintegráció állomásaiként jelennek meg. A kollektivizálás hullámai, a hortobágyi deportálások, az 1956-os események emlékezete és az identitás rejtőzködő stratégiái mind azt mutatják: az elűzés nem egy lezárt történet, hanem hosszan elnyúló társadalmi és lelki folyamat.

Ritter György történész, solymári lokálpatrióta, filmkritikus, a magyarországi németek emlékezetkultúrájának kutatója az oral history módszertanával dolgozott már két korábbi – a *Hazatértek* és a *Lebensgeschichte und Gesellschaftsgeschichte* című – tanulmányában is. Mivel az események és a visszaemlékezések gyűjtése között közel hetven év telt el, ez volt az utolsó lehetőség a történelmi események során személyesen átéltek rögzítésére, amit nem akart elmulasztani. A két kötetbe a feldolgozás után végül 162 életinterjú került be az észak-dunántúli régió 63 településéről. Tudományos feldolgozásukkal, az egyéni élettörténetek elemeinek tematikus vizsgálatával, majd az eredmények szintetizálása révén „mezoszintű” képet kapunk egy nemzetiségi közösség megtizedelődéséről, elsoványodásáról. A két kötet az egyéni mikrotörténeteken keresztül, a (nemzeti) történelem, illetve a kisebbségi emlékezetközösség metszetében a teljesség igényével mutatja be az egyéni tapasztalatokat és a sorsokat meghatározó eseményeket, a kényszerszolgálatot és a kollektivizálás hullámainak. Az idézetekben gazdag munka a tudományosság mellett helyet ad a túlélők beszámolóinak, a rendszerező táblázatok mellett halljuk hangjukat is. A személyes elbeszélések közösségi emlékezetként formálódnak és árnyaltabb képet adnak a magyarországi németek XX. századi történetéről, mint a statisztikai összegzések. A szerző szándéka szerint a könyv egy nemzetiség sorsát mutatja be a vizsgált időszakaszban a többségi társadalom számára.

